

Că de astăzi înainte,
Putea-om noi tăt cânta
Altu' nu te-om mai afla.

*Informator: Irinca Ciorba,
26 de ani, Negrești*

A. 89

Pentru frate

Bunuioru' nost frătiucă,
Zină iar înapoiucă !
Trimisu-ț-am, frate, carte,
Pe șuierii vântului,
În fundu' pământului,
Nu știu, cartea n-o sosât,
O, tu, frate-ai putrezât.
Frătiucă, hainele tale,
Nu s-or mai usca la soare,
Numa-n pământ la răcoare.
Măi, frătiucă, nunta ta,
Nu-i bună c-a altora
C-ai îndemnat sâmbăta
Ș-ai gătat-o luni sara,
Ieși frățâne până-n prag,
Și ascultă cum îți trag,
Fătu cu clopotele,
În tăte almașurile
Ca să știe neamurile.
Tăt așe o zâs mama,
Nuntă mare că ța-a fa,
În loc de fete gătite
Neamurile-s despletite,

II. COLECȚII DE FOLCLOR

Colecția Prof. ADRIANA ALMĂȘAN

Nașterea

Împlinirea vieții era sărbătorită la căsătorie, iar continuitatea ei a asigurat-o nașterea, așteptată cu bucurie de tineri, de părinți și bunici, la care așteptările erau umbrite de numeroase temeri, ce o fi, cum o fi, ca pretutindeni. Părinții și-au dorit copii sănătoși, harnici, frumoși, talentați, s-au temut de nașterea unor copii anormali ori cu diferite semne. De aceea, dorințele și temerile erau exprimate în numeroase obiceiuri la naștere. De altfel, chiar prin nașterea copiilor pe pământ, speranțele de ocrotire și apărare a lor contra supranaturalului malefic s-au legat de el, ca sacralitate primară, transmisă și darurilor sale, în primul rând fierului, mai tare mai folosit. Dorințele și temerile în legătură cu noul-născut s-au diferențiat în timp.

Arnold von Gennep consemnează în lucrarea sa: rituri de sarcină (rituri de prag), rituri de naștere (reintegrarea femeii în societate) și rituri de purificare (ridicarea tabuurilor și reintegrarea).

Riturile ajută la protejarea mamei în primul rând, a sarcinii, a copilului, dar și a satului, rudelor, familiei împotriva influențelor malefice.

Întâlnim și în cazul copilului, rituri de separare, de prag și de integrare. Riturile de apărare sunt valabile și în cazul copilului, dar și a mamei.

A. von Gennep consideră rituri de trecere toate riturile care au ca obiect rolul de a-l face pe copil să intre-n perioada liminală, ce durează de la 2 la 40 de zile, sau mai mult în funcție de populație.

În comuna Bălan, femeilor gravide li se spuneau „groase“. Cele care nu puteau avea copii erau numite „sterpe“ și se zicea că „era blăstămată de D-zo accie femeie“. Femeia pân naștere de copii îi iertată de păcate. Se spunea că nu era bine ca femeile însărcinate să lucreze sau să facă mult efort „că să zâce că faci copii bolnavi. N-avei voie să țăi la sân ceva floare“. Nu era bine nici „să să mire la iosaguri, ori la bolnav ori la urât. Nu era voie să pui floare-n sân ori să mninoși și nici să porți pisica-n polă păntru că-i cu păr și să nu nască pruncu cu păr.

În Chendrea, femeile n-aveu voie „să să uite la omini bolnavi ori proști, să nu deie-n pisică cu picioru, păntru că zice c-o să iasă copilu pârros. Dacă era copilu pârros, bătrânele fac la cuptorul de copt pâine foc mic și purtau copilu pă lopată-n care să pune mălaiu. Să purtau păstă păruca de foc și să curăța de păr. Dacă purtau flori la sân, se spunea că se vor naște copiii cu pete, vor fi însemnați. De aceea era interdicția de-a nu purta floare-n sân femeia însărcinată. Unele femei, pentru a suporta ușor sarcina „purtau o carte de rugăciuni ori barem o cruciuliță tăt tîmpu-n sân ori într-un buzunar“, altele „să mai menajeu di la lucru“, ori pur și simplu „alergau, munceau, jucau luapta ori frecau mălai. Ziceau babele că naști mai ușor“. Femeile care constatau că după mai multă vreme nu rămâneau însărcinate „mereu pă la doctori și făceau

tratament și rugăciuni“, ori „faceu slujbe, să rugau și țineu post.“ Inițial dispensarul sanitar cu sală de nașteri a fost în Chechiș, iar mai târziu, prin anii '60, s-a mutat în Bălan, care a devenit reședință de comună. Când trebuiau să nască, majoritatea femeilor mergeau la Dispensar unde erau ajutate „de moașa de la sala de nașteri“. Puține erau cele care rămâneau să nască acasă, fiind ajutate de moașa de neam, care era o femeie bătrână și pricepută într-ale moșitului. Placenta și cordonul ombilical nu se aruncau oriunde, ci „să îngropau înt-on loc anume“. Dacă nașterea era grea, se obișnuia să se tragă clopotele și să se facă rugăciuni. Prima scaldă a copilului o făcea moașa „în ciupă de lemn“, în apă caldă, după care „să arunca apa la nuc ca să hie dragă fata la fecior.“ Tot moașa era cea care înfășa copilul după prima scaldă și apoi „o săptămână vine și-l scaldă dimineața și aduce mâncare la mamă. La botez îi face mama cinste cu materiale.“ Existau anumite obiceiuri și credințe în legătură cu alăptarea. Nu era voie „să șadă-n locul mamelor altcineva. Dacă să muta laptele la ceia care-o șezut, pune sare pă chept și-ăpi mere femeia lăuză și linje de-acolo și să mută-napoi țăța.“ Nu e bine nici „să se mulgă în pahar, să nu dea la altu', ori să ajungă acu de prins în sân, să nu-și piardă țăța.“ În concepția tradițională, sarea era investită cu simboluri magice. „Era foc eliberat de ape, simbol al transmutărilor spirituale și morale, cu virtuți purificatoare. Era și simbol al incoruptibilității.“

În apa pentru prima scaldă se puneau obiecte diferite, prin care erau exprimate dorințele în legătură cu viitorul noului-născut, în primul rând să fie harnic, voinic, norocos, sănătos, frumos.

Apa de la prima scaldă nu se arunca oriunde și oricând. Nu se arunca spre răsărit, spre soare, nu se arunca în orice loc, numai în loc curat, ca să nu apară necurățeni pe corpul noului născut (bube ori pete). În cele mai multe părți se arunca la rădăcina unui pom roditor, ca să fie ca acesta. După scaldă, noul născut se înfășa, în scutece făcute în acest scop, era așezat lângă mama sa și apoi în leagăn, în care se puneau peste tot mai demult, o bucată de fier, ca să nu se poată apropia de el supranaturalul. După prima scaldă, copilului i se cântau de obicei cântece de leagăn, precum „nani, nani, puișor, dormi cu mama binișor.“ La mânuța copilului se puneau fir roșu, ca să nu fie deocheat. „Să pune niște lână vopsită roșie, ca să nu să deoche.“

Până la botezul copilului, femeia lăuză avea interdicția de a ieși în lume ori „n-ave voie să margă la fântână să scoată apă, că era considerată spurcată; timp de 40 de zile n-ave voie să margă-n țarină ori în sat.“ În Chechiș, la fel, femeia lăuză „să păstra să nu margă-n grădină ori la fântână, pântru că să zâce că nu ești curată până la 6 săptămâni.“ La țară, femeile lăuze erau sfătuite de cele mai bătrâne din neam, ca atunci când au crampe „să beie puțântică pălincă îndulcită cu chimen ca să aline crampele din burtă.“

În general, copiii se botezau în funcție de cât erau de sănătoși: „Depinde de cât era de sănătos. Dacă nu era, îl botezai mai degrabă. Cam pă la 2 săptămâni.“ Problema era atunci când copilul se năștea în post și nu era bine să se facă botez până la sfârșitul postului: „Dacă era mai slăbuț, să boteza la săptămână ori la câteva zile. De să nimere să

În loc să ai struț și pană
Trabă să-i facem pomană.

*Informator Marie Podac,
55 de ani, 1968*

A. 90

Pentru fecior tăiat de cuțit sau topor

De tri zile-i nunta-n casă
Nici e mire, nici mireasă,
Mireasa-i la mă-sa-acasă,
Mirele-i mort lângă masă.
Moarte tristă, nemiloasă,
Ce-ai venit la-a noastră casă
Și m-ai strigat pe fereastră:
-Ieși, Griguță, pân' afară,
Că pizmașii-s foc și pară
Și tăt strig că te omoară !
Și-ai ieșit, moarte, ieșit
Cu săcure m-o lovit.
Nu le-o fost milă de mine
Mi-o curmat a mele zile,
Mi-o curmat viața me',
Luni noapte, cu săcure',
Amu vini-or să vadă
Cum îs mire, mort pe ladă.
O, iubitul meu tătuc,
Tu bine te-ai fo gândit,
Că mi-i fa o nuntă mare,
Iată c-o fo petrecare.
Și-or vinii cuscrii, horind,
Da', vinit-o popii, cântând.
Amu, la căsuța noastră,
Strânsu-s-a lume cu groază,
-Spune-mi, maică, adevărat
Așe nuntă mi-ai gătat ?
Colacii de la nănaș

ȘTEFAN MARIȘ,
Baia Mare, 2006

Dacă îți este milă de sărac, te pune să-i duci traista.

I-ați făcut de părastas.
În loc de steag de mireasă
Prapori răzimați de masă.

Informator Ana Berinde, 1955

A. 91

Câte mame îs în sat,
Tăte-și așteaptă cu drag,
Feciorii când zin din sat.
Primăvară, primăvară,
Ce-ai venit la noi în țară,
Cu câmpuri pline de flori,
Cu zile de sărbători,
Numai' la ai mei părinți,
Le-ai adus lacrimi fierbinți.
Dintr-o casă-a tatii plină,
Fără mine-ț fi la cină.
Cina-n masă s-a răci,
Apa-n vase s-a-ncălzi,
Numa' io n-oi mai vini.
Scumpele mele surori,
Răsădiți și-a mele flori,
Răsădiți și le udați
Și de mine nu uitați !
Iar voi, scumpilor mei frați,
Triști sunteți și supărați,
Că mi-o fi moartea să mor,
De un ruginit topor.

Informator Floare Isac, 1954

hie în post, să aștepta până la ieșirea din post.“

Micuțul era pregătit pentru botez de către moașă și nașe: „îl puneu în păturiță, îl înfășa mama-n scutece curate înainte și-i pune api o năfrămuță albă-n cap să nu-i hie dezvelită fața.“ Ca daruri primite din partea mamei, moașă și nașă primeau „câte un dosoi. Li se ștergeau mâinile nănașei și moașei cu câte-un dosoi.“ Copilul primea ca daruri la botez: „bani, hăinuță, costumașe“. Este obiceiul ca „nașe și moașă să îmbrace nou-născutul, cu haine cumpărate de ele. Pântru fetețe, nașele cumpără cercei, de-on pic de vreme.“ După ce se botează copilul, la sfârșit se face „ospăț de botez“, o masă festivă cu muzică, unde să aduc cadouri și bani“, atunci când părinții au posibilități, sunt invitate rudele apropiate, vecinii și prietenii. La ospăț, invitații se simțeau bine:

„afumeu, jucau, povesteu tăt felu de întâmplări.“ Botezul copilului se făcea la biserică, de către preot. Acesta taie o șuviță din părul copilului, pe care o dă mamei spre păstrare. Copilul este botezat și spălat ritualic, iar mama este spovedită și cuminecată, pentru a trece din starea de lăuză „femeie spurcată“ în cea de mamă „femeie binecuvântată“.

Despre copiii care mureau nebotezați se spunea „că-s înjeri întunecați“. Copilului i se făcea un legănel în formă dreptunghiulară „făcut din scândură de brad, sub formă de uțuț, c-așe mama-l pute legăna și cu picioru. În timp ce-l legăna, obișnuia să-i cânte:

„Abua, țucu-l maica
Cine-i de una-i și de alta
Abuă-te pui de cuc
Că mă-ta s-o dus la plug
Abuă-te pui de cioră,
Că mă-ta s-o dus la moră“

Mai demult atunci când se îmbolnăveau copiii, mamele încercau să-i trateze cu plante medicinale precum flori de tei, chimen, romaniță, cunoscute pentru virtuțile tămăduitoare.“ Când erau beteji pruncii și rămâneu împiliți, să zice să-i schelzi în apă de pă dreță“.

După ce creșteau mamele considerau că pruncuții lor trebuie să știe de frică, atunci când fac prostioare, astfel că-i înfrica și-i amenința: „Te duce bu-hu-hu ori bau-bau, dacă nu ești cuminte.“ Ori „te dau la te-te să te muște ori te papă lupu de ești rău și nu m-ascuți“. În general mamele puneau copiilor interdicții de a nu se apropia de foc ori de fântână. În fântână se spunea că e bau-baul ori bu-hu-hu. Dacă se apropiau de foc, li se spunea că acesta face buba. Ca să nu plece singuri prin pădure, ori pe câmp, erau înfricați că-i fură „Muma Pădurii“.

După ce sugarii creșteau, mamele aveau diferite metode de a-i întărca: „se unge țâța cu funingine și mama-și întoarce cămeșă să n-o poată dezbumba“. Când își schimbau dinții, copiii erau îmvățați să-i arunce sus pe casă și să rostească: „Na, cioră, un dinte de fier și adă-mi altul de oțel“. Grijiile pentru copiii mici scădeau în intensitate, pe măsură ce aceștia creșteau, când se porneau prin casă, apoi prin curți și pe ulițele satului. Pentru ei copilăria era primăvara vieții, senină, lipsită de griji, în care sfaturile și jocurile erau întregite în timp, când se apropia sfârșitul, cu învățături și îndeletniciri specifice, care-i pregăteau pentru intrarea în cel de-al doilea ciclu al vieții: tinerețea. Copilăria se sfârșea

**Nu-i după cum îi zisă,
Ci după cum îi scrisă.**

la 18 ani. „Când începea să meargă la joc, să găta copilăria.“ Intrarea în cel de-al doilea ciclu al vieții era marcată de „intrarea în joc a fetelor“ și de „intrarea în ceată a feciorilor“. Hora are funcție inițiativă prin subordonarea regulilor jocului, sufletul învață să aparțină acelei lumi. E simbol al întâlnirii urmată de acceptare. Intrarea în joc presupune în mod obligatoriu acceptare ca membru al jocului. Poarta joacă rolul de prag: „trecerea pe sub poartă a copiilor presupune ieșirea din copilărie și intrarea în adolescență ori maturitate; pe urmă poarta este distrusă pentru că este sacră, e locul de trecere dintre 2 stări, 2 lumi diferite. A doua apariție a dinților presupune inițierea copilului în problemele sexuale, în integrarea lui în rândul băieților și separarea lui de colectivitatea fetelor.

Foto F. Săteanu, Festivalul nunților, Vadu Izei

Colecția Dumitru Holdiș

Obiceiuri străvechi la nașterea copilului în Poienile de sub Munte

Demult, nașterea copilului era asistată de către moașa satului, căreia îi revenea obligația de a tăia buricul copilului. Buricul era înfășurat într-o bucată de pânză; alături de acesta se puneau bani, tămâie, sare, odolean și se lega de brăcinarul cu care se înfășura copilul până la vârsta de un an. Acest săculeț i se da copilului spre dezlegare când împlinea 6-7 ani, *pentru a-și dezlega și mintea și a deveni un copil foarte isteț. Procedul este însoțit și de un cântec: Dezleagă-mi, mamă, soarta, așa cum ai legat-o, iar mama îi răspunde: nu ți-am legat-o io, așa ai fost sortit, bine-ar fi să te ocolească prin câmpuri și păduri.*

**Nu se poate să fie omul cu două:
Și tânăr și cu minte.**

A. 92

Tinerelu' meu Văsuc,
Hărnicu' și tineriuc
Și la irimă friptuc,
Scoală și grăi un cuvânt,
Nu me cu tătu-n pământ !
Tu, Văsî, la nunta ta,
Suspină tăta casa,
De gândești că s-a surpa.
Cine mi te-o omorât
N-aibă loc nici în mormânt,
Pământu' să-l țape afară,
Să-l mănânce corbi și cioară!
Arză-i focu cu para
Care ți-o rupt inima !
Arză-i focu' cu tunu'
Care ți-o rupt sufletu' !
Scutură, stegar, steagu',
Că doară nunta-i amu,
Nuntă fără ceteras,
Mirele-nchis în sălaș.
Mândra ta și-o luat ciucuri
Ție casă de scânduri,
Mândra ta și-o luat șifon
Ție cruce de goron.

*Informator Irina Ciocan,
1959*

A. 93

Mândru' mamii, struț de flori,
Tăt te cat printre feciori
Și nu te văd nicări;
Că te-ai dus și nu mai vii.
Tăt îi para Măriuchii
Că-n sat sara trabă a veni,
O pe vale o pe dâmb
O pe uliță strigând,
Da' nu zii de nicări,
Că te-ai dus a putrezi,
Vai de inima mamii.
O, mândru' fecioru' mamii,
De la groapă nu-i vini,
Numa' caru' cu boii.

*Informator Marie Chioreanu,
40 de ani, Prilog, 1980*